

Ryc. 97. Villa Mondragone, widok ogrodu dziedzińcowego, wg sztychu

Ogrody Watykanu i kwirynalskie w Rzymie

Obydwa obiekty stanowią siedziby papieskie, przy czym historia ogrodów watykańskich jest bogata i złożona. Villa Pia na Wzgórzu Watykańskim należy do cenniejszych przykładów manieryzmu włoskiego.

Ogrody Watykanu

Teren obecnych ogrodów watykańskich służył od dawna jako miejsce rekreacji, modlitwy i relaksu dla papieży oraz do uprawy roślin użytkowych. Sposób zagospodarowania często się zmieniał. Papież Leon IV (847–855) ufortyfikował Watykan, otaczając go murem obronnym i 44 wieżami. Murem tym objęto także stok wzgórza, na którym rozciągają się teraz ogrody. Na Monte Sant'Egidio, gdzie później powstał Belweder założono w czasie panowania papieża Mikołaja III (1277–1280) ogród roślin leczniczych – *viridarium novum*. W ogrodzie tym uprawiano zioła na potrzeby medyczne dworu papieskiego. Wtedy też założono obszerny sad.

Dla Mikołaja V (1447–1455) powstał, jak można sądzić, pierwszy rzeczywisty plan ogrodów watykańskich obejmujący całość rozwiązania, a wykonany przez Leona Battiste Albertiego. Wiadomo, że znajdował się tu lasek, sad, winnica, staw rybny, urządzono również *giardino secreto*. Ten ostatni był ogrodzony, podzielony na cztery kwatery z bindażem pośrodku, który wprowadził Pius II (1458–1464), natomiast jego następca Paweł II (1464–1471) ozdobił go jeszcze fontanną. W roku 1676 ogród został powiększony i nazwany *Giardino Quadrato*. Za pontyfikatu Grzegorza XVI (1831–1846) wybudowano w środku ogrodu nową fontannę. Wtedy eks-

ponowane były przede wszystkim rośliny cytrusowe w kublach. Dzisiaj po wybudowaniu Pinakoteki (1932) z pierwotnego *giardino secreto* niewiele pozostało.

W XVI wieku nastąpiły duże zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym Watykanu. Na zlecenie Juliusza II (1503–1513) rozpoczęto w roku 1506 budowę nowej Bazyliki Św. Piotra, która jak się później okazało trwała 120 lat. Znaczącą inwestycją było połączenie podwójnymi skrzydłami Pałacu Apostolskiego z Belwederem. Za pontyfikatu Pawła II (1534–1549) podjęto budowę nowych, potężniejszych murów bastionowych mających chronić Watykan. Budowę murów zakończył Pius IV. Stanowią one obecnie współczesną granicę ogrodów i Watykanu.

Na terenie *bosco* powstał nowy pałacyk z ogrodem zwany Villa Pia. Zbudowany został dla Pawła IV (1555–1559) przez architekta Pirro Ligorio, twórcę m. in. Villa d'Este. Prace rozpoczęte w roku 1558 zostały zakończone za Piusa IV (1559–1565). Villa Pia stanowi niewielkie założenie z owalnym dziedzińcem w środku, wokół którego skupiają się główne jego składniki przestrzenne. Od wschodu jest to pawilon dolny z nimfeum w części parterowej oraz z otwartym podcieniem na poziomie dziedzińca. Naprzeciwko od zachodu przylega górny pawilon właściwej willi o trzech kondygnacjach z bogato zdobioną elewacją frontową. Owalny dziedziniec ujmują ponadto po bokach mury z niszami, wazami i kamiennymi ławami oraz na osi poprzecznej – oba portyki wyjściowe na dziedziniec od południa i od północy. Powierzchnię dziedzińca wypełnia ozdobna posadzka kamienna oraz basen z fontanną w środku, ozdobiony dwoma figurami chłopców na delfinach. Dziedziniec ten wyraźnie wyodrębniony nie zamyka jednak widoków na przyległe do niego tereny ogrodów watykańskich i na Bazylikę Św. Piotra. Teren przed pawilonem wejściowym zajmował *giardino de semplici*. Został on przeniesiony za sprawą Piusa V (1566–1572) z dawnego jego usytuowania na wzgórzu przy Belwederze. Rozplanowany był w układzie kwaterowym z wieloma małymi kwaterami obwiedzionymi bukszpanowym żywopłotem, a w środku obsadzonymi różnymi roślinami, głównie leczniczymi ziołami. W połowie wieku XIX, za pontyfikatu Grzegorza XVI ogród zielarski uległ całkowitemu zniszczeniu. Na jego miejscu urządzono obecnie istniejący ogród krajobrazowy.

W zespole watykańskich założeń ogrodowych w XVI wieku znajdował się także ogród kwaterowy urządzony przez Klemensa VII (1523–1534). Zajmował on teren przy północnym murze obronnym, pomiędzy Gallinero i zabudowaniami towarzyszącymi Belwederowi na Monte Sant' Egidio. Dzisiaj w tym miejscu znajduje się Muzeum Pio-Clementino.

Na południowym skraju *bosco* w pobliżu Villa Pia wyróżnia się okazała Fontanna Orła, zwana także Fontanną Skały (*Fontana della Scoglio*). Jej fundatorem był Paweł V. Jest to budowla wolno stojąca z basenem na tle rustykalnie ukształtowanego zespołu grot. Różnej wielkości i w różnym umiejscowieniu tworzą one rodzaj malowniczej, poszarpanej ściany. Wypływająca kaskadowo woda i wodotryski w powiązaniu z rzeźbami uzupełniają zespół fontanny. Na jej szczycie umieszczono figurę orła, a w jednej z grot – gryfa. Obydwa wyobrażenia nawiązują do heraldyki papieża Pawła V, który pochodził z rodu Borghese. Twórcą fontanny był Giovanni Vasanzio.